

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ WAYS TO INCREASE ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION IN THE BLACK SEA REGION

УДК 338:(477.7)

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.46-26>

Порудєєва Т.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Porudeyeva Tatyana

Mykolayiv V.O. Sukhomlinsky
National University

У статті розглянуто тенденції розвитку зернової галузі Причорноморського регіону України. З'ясовано, що Причорноморський регіон є продовольчим донором і багатющою житницею країни, має у своєму розпорядженні потенційні можливості для забезпечення потреби країни в зерні, збільшення його поставок на внутрішній і зовнішній ринки. Прослідковано динаміку ефективності виробництва зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами регіону. Зернове господарство Причорномор'я активно розвивається, незважаючи на труднощі і тиск різних чинників. Визначено основні проблеми підвищення ефективності зерновиробництва та визначено чинники, які сприятимуть його підвищенню. Для цього передбачається: освоєння інтенсивних технологій вирощування зернових культур, розвиток усіх елементів інфраструктури зернового господарства, розвиток інноваційного потенціалу зернового сектору, застосування нових способів стимулювання і підтримки зернового виробництва. **Ключові слова:** зерновиробництво, Причорноморський регіон, прибуток, рентабельність, ефективність.

В статье рассмотрены тенденции развития зерновой отрасли Причерномор-

ского региона Украины. Выяснено, что Причерноморский регион является продовольственным донором и богатейшей житницей страны, располагает потенциальными возможностями для обеспечения потребности страны в зерне, увеличения его поставок на внутренний и внешний рынки. Прослежена динамика эффективности производства зерновой продукции сельскохозяйственными предприятиями региона. Зерновое хозяйство Причерноморья активно развивается, несмотря на трудности и давление различных факторов. Определены основные проблемы повышения эффективности зернопроизводства и определены факторы, способствующие ее повышению. Для этого предусматривается: освоение интенсивных технологий выращивания зерновых культур, развитие всех элементов инфраструктуры зернового хозяйства, развитие инновационного потенциала зернового сектора, применение новых способов стимулирования и поддержки зернового производства.

Ключевые слова: зернопроизводство, Причерноморский регион, прибыль, рентабельность, эффективность.

The article considers the tendencies of development of grain industry of the Black Sea region of Ukraine. The Black Sea region, on the economic map of Ukraine, has always been and remains an agricultural region, a food donor and the country's richest breadbasket. It has significant potential for meeting the country's grain needs and increasing its supplies to domestic and foreign markets. It accounts for about 15% of Ukraine's total grain volume, of which more than 18% is food grain. The dynamics of production efficiency of grain products by agricultural enterprises of the region is traced. It has been established that the country's grain economy is a strategic and, at the same time, a multi-purpose, multifunctional industry that stimulates or, on the contrary, impedes the development of many other related industries, food markets and commodities. The level of providing livestock products to the public at the expense of its own production, which is an important strategic component of food security, depends largely on the development of grain production. It is determined that the Black Sea grain industry is actively developing, despite the difficulties and pressures of various factors. The main problems of increasing the efficiency of grain production are identified: the demand in the region does not keep up with the supply, which causes differences in prices in the grain market not in favor of producers. Due to underdeveloped and outdated processing equipment, falling livestock population, negative demographics in the area, high logistical costs for grain transportation, demand is not far behind supply. Therefore, grain prices in the region are low and do not allow to expand production to regional producers. Factors that will help to increase it are identified. For this purpose it is envisaged: strengthening of material and technical base of grain production, increase of volumes (doses) of fertilizer application, development of intensive technologies of cultivation of grain crops, development of all elements of infrastructure of grain economy, development of innovative potential of grain sector, application of new methods of stimulation and support of grain production.

Key words: rain production, Black Sea region, profit, profitability, efficiency.

Постановка проблеми. Зернове господарство – базова галузь АПК, від стану і рівня розвитку якої залежать соціально-економічне становище і продовольча безпека країни. Зернове господарство країни – стратегічна і одночасно багатоцільова, багатофункціональна галузь, яка стимулює або, навпаки, стримує розвиток багатьох інших пов'язаних із нею галузей, продуктивних і сировинних ринків. Від розвитку зернового виробництва багато в чому залежить рівень забезпечення населення тваринницькою продукцією за рахунок власного виробництва, що є важливим стратегічним компонентом продовольчої безпеки країни. Досягнення цієї мети можливе лише за стабільного функціонування всієї сільськогос-

подарської галузі, основним напрямом якого є нарощування обсягів виробництва зерна і підвищення економічної ефективності його організації та управління. Зернове господарство є основою сільськогосподарського виробництва, яка робить вирішальний вплив на розвиток усіх його галузей. Доктрина продовольчої безпеки не може бути реалізована без збільшення виробництва сільськогосподарської продукції в усіх суб'єктах країни, у тому числі в Причорноморському регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підвищення економічної ефективності виробництва, у тому числі в АПК, досліджували О. Варченко, С. Кваша, А. Даниленко, О. Шпичак, Н. Єфремова, В. Корнієнко [1] та інші вчені. Про-

блему ефективності виробництва зерна з урахуванням природно-географічних і ґрунтово-кліматичних умов досліджували А. Андрійчук, В.І. Мацибора, Ю. Лупенко, П.І. Гайдуцький, С.І. Дем'яненко, О. Шпичак, Т. Авраменко [2]. Значний внесок у вивчення підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва зерна та аналіз ринку зерна зробили вчені О.В. Захарчук, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, Ю. Кернасюк [3; 4].

При цьому необхідно зазначити, що питання визначення економічної ефективності виробництва зерна з урахуванням природно-кліматичних і ґрунтово-географічних особливостей Причорноморського регіону досліджено недостатньою мірою. У зв'язку з вищевикладеним особливою актуальності набуває проблема збільшення валового виробництва і підвищення економічної ефективності виробництва зерна. Недостатня вивченість і невирішеність викладених проблем визначили вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського зерновиробництва та основних шляхів її підвищення на прикладі Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність сільськогосподарського виробництва – результативність фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта в сільському господарстві, здатність забезпечувати досягнення високих показників продуктивності, економічності, прибутковості, якості продукції. Критерієм даного виду ефективності є максимальне отримання сільськогосподарської продукції за найменших затрат живої і матеріалізованої праці. Ефективність сільськогосподарського виробництва вимірюється за допомогою системи показників: продуктивності праці, фондівіддачі, собівартості, рентабельності, врожайності сільськогосподарських культур.

Під час оцінки економічної ефективності виробництва зерна в підприємствах необхідно правильно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відображати її рівень.

У зерновому господарстві система показників економічної ефективності виробництва продукції включає узагальнюючі показники, які характеризують ефективність усього комплексу затрат і застосованих у галузі ресурсів, та часткові, що розкривають кількісну оцінку ефективності окремих видів ресурсів: земельних, матеріально-технічних, трудових. Залежно від умов застосовуються вартісні і натуральні показники залежно від того, з якими видами затрати ресурсів порівнюються з результатами виробництва у сільськогосподарських підприємствах, показники економічної ефективності діляться на чотири групи: узагальнюючі показники підвищення економічної ефективності

використання землі; показники ефективності використання праці; показники ефективності використання основних фондів та капітальних вкладень. Особливе значення мають такі показники: врожайність, продуктивність праці, собівартість продукції, валовий і чистий дохід на 1 люд./год. і 1 га посівної площі, рентабельність.

Причорноморський економічний район становить 18,8% території України, район є найбільшим за площею в країні. Він займає південну приморську (Причорноморську і Приазовську) територію країни. Це основний район поливного землеробства, вирощування пшениці, соняшнику, винограду, розвитку санаторно-курортного і туристичного господарства. Район займає територію рівнинної Причорноморської низовини. Основними кліматичними ризиками в Причорноморському регіоні є вимерзання взимку та посухи влітку. Багаторічні дані агрометеорологічних спостережень свідчать про те, що в зоні Сухого Степу випадає близько 380–400 мм опадів у середні за вологістю роки. За усередненими підрахунками для формування 1 т зерна на гектар необхідно 100 мм опадів. Це свідчить про те, що врожаї зерна озимої пшениці на чорноземах південних на богарі можуть становити близько 4,0–5,0 т/га [2].

Отримання сільськогосподарської продукції Причорноморському регіоні відбувається за значного нахождення теплових ресурсів і найменшої у зоні Степу кількості атмосферних опадів. За таких умов ведення землеробства знаходиться на межі постійного ризику, а строкатість урожайності сільськогосподарських культур за роками дуже велика. Тому найближчим часом, на думку фахівців, слід упроваджувати адаптаційні й вологозберігаючі технології, правильно орієнтуватися на вирощування культур, які б доповнювали одна одну і в несприятливі для однієї з них роки могли б компенсувати втрати, відмовитися від орієнтації на монокультуру.

Причорноморський регіон на економічній карті України завжди був і залишається аграрним регіоном, продовольчим донором і багатющою житницею країни. Він має у своєму розпорядженні вагові потенційні можливості для забезпечення потреби країни в зерні, збільшення його поставок на внутрішній і зовнішній ринки. На його частку припадає близько 15% загальноукраїнського обсягу зернових, із цієї кількості – понад 18% продовольчого зерна [5]. Під зерновими культурами в Причорноморському регіоні було зайнято в 2018 р 19% усіх посівних площ країни. Загальний розмір посівних площ із року в рік майже не змінився. Врожайність і валовий збір зернових культур не відрізняються стабільністю (табл. 1).

Для оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства важливими натуральними показниками є врожайність сільськогосподарських куль-

тур. У цілому за результатами проведених розрахунків урожайність зернових Причорноморського регіону в 2018 р. становить 33,5 ц з гектара, а зниження обсягів виробництва продукції, головним чином, відбувається за рахунок зниження саме рівня врожайності. Отже, одним із заходів щодо поліпшення ефективності господарської діяльності є впровадження нових сортів зернових культур, що в майбутньому дасть більший дохід.

У структурі зернових культур Причорномор'я значна площа посівів припадає на частку пшениці озимої. З нею конкурують ячмінь, пшениця яра та жито озиме, які мають велике значення в економіці сільськогосподарських підприємств регіону (табл. 2).

Ефективність використання землі є головним критерієм виробництва. Саме це зумовлює важливість підвищення врожайності. У Причорноморському регіоні за 2016–2018 рр. спостерігається тенденція до зменшення врожайності у 2018 р. порівняно з 2016 р. пшениці – на 8,3% ячменю – на 5,7%. Порівняно з 2018 р. спостерігаємо позитивну динаміку збільшення врожайності кукурудзи на 43,1% порівняно з 2017 р.

Виробництво зернових і зернобобових культур у Причорноморському регіоні в 2018 р. становило 9261 тис т, але порівняно з 2016 р. виробництво зерна в регіоні зменшилося на 130,2 тис т, що зумовлено зниженням урожайності (рис. 2).

Економічна ефективність зернового господарства в сільгосп підприємствах регіону коливається по роках і має виражену тенденцію до підвищення. У табл. 3 представлено динаміку економічної ефективності зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах Причорномор'я в період 2016–2018 рр. (табл. 3).

Аналізуючи динаміку показників економічної ефективності виробництва зернових культур (рис. 1), відзначимо зростання прибутку, який зріс у 2018 р. порівняно з 2016 р. на 20% і становив у 2018 р. 6 044,7 млн грн. Собівартість зерна регіону, як і в цілому по країні, за 2016–2018 рр. постійно зростала Рівень рентабельності є одним з основних показників економічної ефективності виробництва. Так, у 2018 р. виробництво зернових у Причорноморському регіоні забезпечило рівень рентабельності

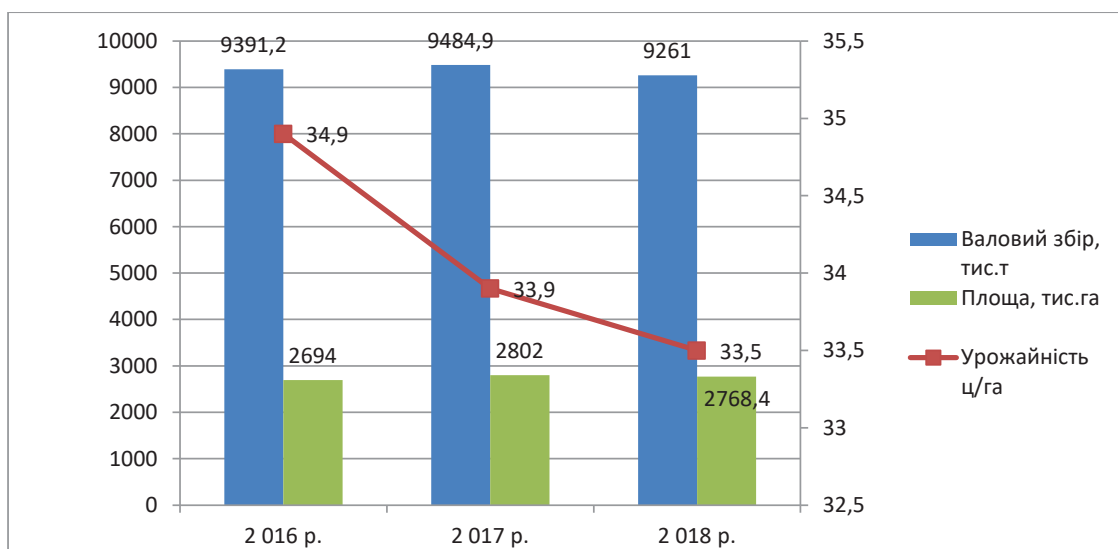

Рис. 1. Динаміка основних показників виробництва зернових у сільськогосподарських підприємствах Причорноморського регіону, 2016–2018 рр.

Джерело: складено за [6]

Таблиця 1

Виробництво культур зернових та зернобобових за регіонами

Регіон	Валовий збір, тис т			Урожайність, ц з 1 га			Площа, тис га		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Україна	66088,0	61916,7	70056,5	46,1	42,5	47,4	14337,1	14560,3	14794,1
Причорноморський регіон									
Миколаївська	2725,5	2674,6	2673,4	32,7	30,6	30,8	834,2	874,9	867,8
Одеська	4403,3	4264,9	4319,9	36,8	35,9	36,3	1196,3	1188,5	1190,4
Херсонська	2262,4	2545,4	2267,7	34,1	34,5	31,9	663,5	738,6	710,2

Джерело: складено за [6; 7]

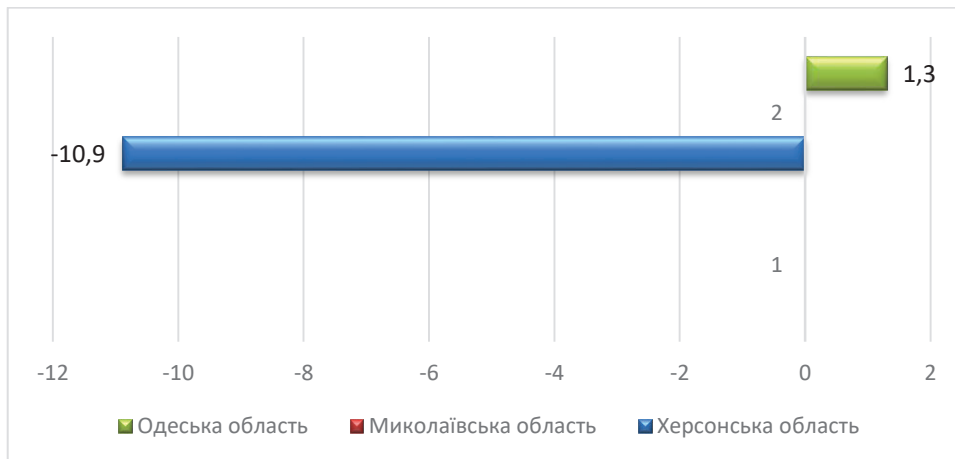

Рис. 2. Ранжування за приростом, зниженням (-) обсягів виробництва культур зернових та зернобобових у 2018 р. (до попереднього року)

Джерело: складено за [6]

Таблиця 2

Виробництво зернових та зернобобових у розрізі культур

Регіон	Валовий збір, тис т			Урожайність, ц з 1 га			Площа, тис га		
	Пшениця								
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Україна	26043,4	26158	24605,8	42,1	41,1	37,3	6189,1	6361,2	6603,9
Причорноморський регіон									
Миколаївська	1215,1	1431,9	1358	36,1	34,8	31,2	336,3	411,3	434,8
Одеська	2112,8	2284,3	2354,1	38,5	38,8	37,3	549,2	589,4	631,3
Херсонська	1271,6	1652,9	1487	35,2	35,1	31,5	361,7	470,4	471,5
Ячмінь									
Україна	9435,7	8284,9	7349,1	33	33,1	29,6	2859,2	2501,5	2484,3
Причорноморський регіон									
Миколаївська	909,1	770	675,5	27,6	26,8	24,5	329,6	286,9	275,5
Одеська	1497,3	1268,2	1134,7	35,4	34,7	33,1	422,4	365,1	342,8
Херсонська	614,4	488,4	393,7	27,6	26,3	25,1	222,9	185,8	156,7
Кукурудза на зерно									
Україна	28074,6	24668,8	35801,1	66	55,1	78,4	4252,2	4480,7	4564,2
Причорноморський регіон									
Миколаївська	474,5	378,8	571,4	39	30,8	50,4	121,5	122,8	113,3
Одеська	609,6	512,5	717,7	38,1	33,3	49,7	159,9	154	144,4
Херсонська	262,3	298,1	293	65	66,2	71	40,4	45	41,4

Джерело: складено за [6]

Таблиця 3

Економічна ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах у 2016–2018 рр.

Регіон	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн			Прибуток (збиток), млн грн			Рівень рентабельності, %		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Україна	244,0	291,2	338,8	38061,7	30962,7	40165,5	37,8	25,0	24,7
Причорноморський регіон									
Миколаївська область	260,9	267,2	301,4	1549,9	1249,9	1905,0	34,6	25,7	32,2
Одеська область	243,9	283,4	362,2	2367,8	2354,7	2808,9	35,4	30,7	28,1
Херсонська область	236,3	292,8	374,4	1111,3	1199,2	1330,8	35,7	32,0	28,0

Джерело: складено за [6]

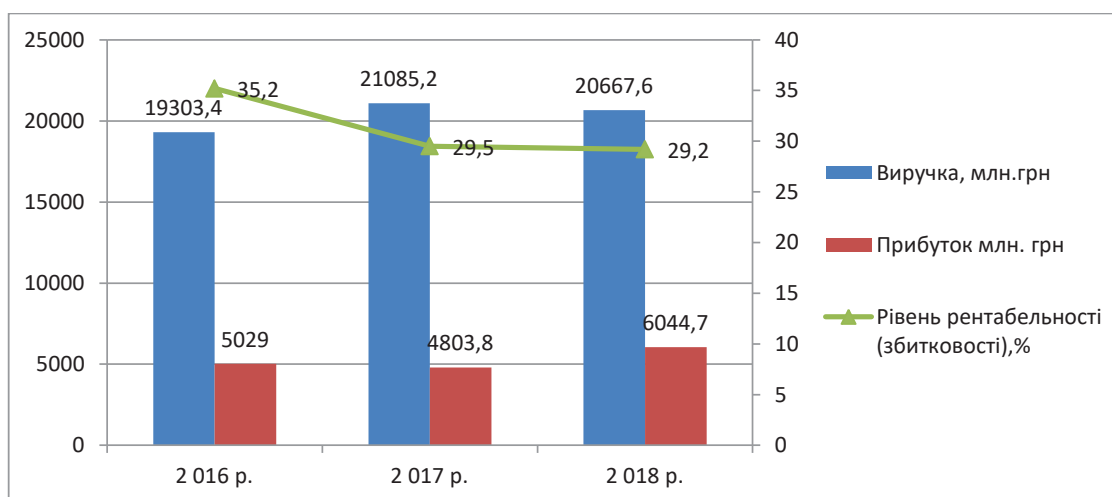

Рис. 3. Економічна ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Причорноморського регіону в 2016–2018 рр.

Джерело: складено за [6]

29,2%. По Україні середній рівень рентабельності становив 24,7%.

Зернове господарство Причорномор'я активно розвивається, незважаючи на труднощі і тиск різних чинників. Регіон може запропонувати ринку не тільки різноманітний спектр зернових культур у вигляді сировини, а й багатий асортимент продуктів харчування з нього. Через нерозвинене й застаріле обладнання в переробній галузі, падіння чисельності вирощуваних тварин, негативну демографію в окрузі, високі логістичні витрати під час перевезення зерна попит не встигає за пропозицією, тому ціни на зерно в регіоні занижені і не дають змоги вести розширене виробництво регіональним товаровиробникам.

Зернове виробництво є основою розвитку сільськогосподарського виробництва і найбільш важливою частиною агропромислового комплексу. Поступове вдосконалення структури посівних площ з урахуванням регіональних особливостей та здійснення заходів щодо нарощування ресурсного потенціалу зернового виробництва забезпечать суттєве підвищення врожайності зернових культур і нарощування обсягів для поповнення зернового балансу країни.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток зернопродуктового підкомплексу Причорноморського регіону має виняткове значення для національної економіки і забезпечення продовольчої безпеки країни. Стратегічною метою регулювання зернового сектору Причорноморського регіону є його сталий динамічний розвиток і підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Шляхи вирішення першочергових завдань: освоєння інтенсивних технологій вирощування зернових культур, розвиток усіх елементів інфраструктури зернового господарства; розвиток

інноваційного потенціалу зернового сектору; підвищення ефективності зернового господарства шляхом застосування нових способів стимулювання і підтримки зернового виробництва, адаптованих до ринкових умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єфремова Н.О., Корнієнко В.Ю. Підвищення ефективності виробництва зерна. URL : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnauekon/2010_11/pdf/12.pdf (дата звернення: 12.10.2019).
2. Авраменко Т.П. Підвищення конкурентоспроможності та якості зерновиробництва в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 11. Ч. 1. С. 49–53.
3. Кернасюк Ю. Ринок нішевих зернобобових культур. *Агробізнес сьогодні*. URL : <http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/8965-rynok-nishevykh-zernobobovykh-kultur.html> (дата звернення: 12.10.2019).
4. Кернасюк Ю. Світовий ринок зерна: попит і пропозиція. *Агробізнес сьогодні*. URL : <http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/9352-svitovyi-rynok-zerna-popyt-i-propozytsiia.html> (дата звернення: 12.10.2019).
5. Аналіз ринку зернових. URL : http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf (дата звернення: 11.10.2019).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL : <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2019).
7. Звіт International Grains Council (IGC). URL : <http://www.igc.int/ru/Default.aspx> (дата звернення: 12.10.2019).

REFERENCES:

1. Yefremova N.O., Korniienko V.Yu. (2010) Improving the efficiency of grain production., [Online], available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkh

nau_ekon/2010_11/pdf/12.pdf (accessed 12 October 2019).

2. Avramenko, T. P. (2015). Improving the competitiveness and quality of grain production in Ukraine. *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, 73(1), 49-53.

3. Kernasyuk, Yu. (2017). Market of niche legumes. *Ahrobiznes S'ohodni*, 19. Retrieved from <http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/8965-rynok-nishevykh-zernobobovykh-kultur.html> (accessed 11 October 2019).

4. Kernasyuk, Yu. (2018). World grain market: supply and demand. *Ahrobiznes S'ohodni*, 1/2, 12-16. Retrieved from [http://agro-business.com.](http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/9352-svitovyi-rynok-zerna-popyt-i-propozytsiia.html)

ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/9352-svitovyi-rynok-zerna-popyt-i-propozytsiia.html (accessed 12 October 2019).

5. Ukrainian Business Resource (2017). Grain Market Analysis. Retrieved from http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf [in Ukrainian]. (accessed 11 October 2019).

6. Official site of the State Statistics Service (2017). Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> (accessed 11 October 2019).

7. Report International Grains Council (IGC). (2018). International Grains Council. Retrieved from <http://www.igc.int/ru/Default.aspx> (accessed 12 October 2019).